

käilemättömän maailmanjohtajan suunnitelmiin. Vaiskopfin argumentit ja esimerkit täydentävät loistavasti toisiaan hänen liittäessään semanttisten vastakkaisuusien samaistamiset ja tautologisuudet Stalinin käsityksiin kokonaisuuden ja osan välisestä suhteesta: Puolueen ja luokan välissä seisoo kokonainen rivi massiivisia puolueettomia proletariaatin organisaatioita ja näiden organisaatioiden takana seisoo kokonainen proletariaatin massa.

Vulgaaristrukturalismi sopii hyvin koulu-aristoteliseen maailmankuvaan. Jokainen osa on suurempaa kokonaisuutta, joka puolestaan on osa jotain vielä suurempaa, mutta jokaisessa osassa voi olla myös suuri(n) kokonaisuus. Näin on, koska näin on. Selvyden illuusio oli taattu, terrorin pohjaksi tarvittava epä-tietoisuuden ilmapiiri valmis. Kokonaisuus voi olla koherentti tai sitten ei, riippuen siitä, sopiko se Stalinin kulloiseenkin kuvaan ympäröivästä todellisuudesta. Tätä retoriikkaa sävyttää erityinen hyperbolismi ja ilmausten kumulatiivisuus, ”ketju”-sanan merkittävä rooli kokonaisuutta kuvaavissa metaforissa, sekä argumenttien legitimointi vetoamalla usein biofysikalistisiin lainalaisuuksiin. Kokonaisuuden ja sen osan ”hämärän ehea” suhde ilmenee myös politiikan ja ideologian klassisessa ”me ja he”-määrittelyissä. Stalinilla ”meitä” ja ”heitä” voi olla kaikkialla:

Toverit! <...>Bolševikin sana on vakava sana. Bolševikit ovat tottuneet täyttämään lupauksensa, joita he antavat <...>Mutta me olemme katkeran kokemuksen opettamia. Me tiedämme, että aina eivät lupaukset täyty.

Paljon saa huomiota Stalinin kuuluisa vuoden 1941 puhe kansalle, jossa hän käytti porvarilista ”siskot ja veljet”-ilmausta

”toverit ja kansalaiset”-ilmauksen ohella. Häden hetkellä valtio tarvitsi kaikkia yhteiseen rintamaan, *heitäkin*, se on selvää. Vaiskopfi ei näe kuitenkaan tätä paniikinomaisena sotatilan aiheuttama pragmatismina, jossa Stalinin ”toverit” ja ”kansalaiset” olisivat transformoituneet ”veljiin” ja ”siskoihin”, vaan tietoisena hierarkkisena valintana. Puheessaan Stalin mainitsi ensimmäisenä toverit ja kansalaiset, sitten veljet ja siskot, lopuksi armeijan ja laivaston taistelijat. Näillä kaikilla oli rooli Stalinin kokonaisuudessa. ”Veljet” ja ”siskot” eivät olleet tovereita tai kansalaisia, vaan karkean koulu-aristotelismin oppien mukaan ”veljiä” ja ”siskoja”, kokonaisuuden osia, joita juuri nyt tarvitaan.

Kenties kiinnostavin aspekti ”kielitieteen kysymyksiä”-luvun jälkeisessä Stalinin kielen merkitysten tarkastelussa on niissä piilevä ”kaukasialainen substraatti”. Tällä lievästi raflaavalla määrittelyllä Vaiskopfi tarkoittaa Stalinin kotiseudun, laajasti määriteltynä Kaukasian, rikkaan folklorea, jota värittää pöyristyttävän julmat ja veriset kertomukset. Kertomuksia värittää mm. ihmissyönti, erityisesti lasten syönti, nekrofilia, ruumiiden silpominen ja leikkiminen pääkallolla. Mikäli tällä maakaaberilla substraatilla oli roolinsa Stalinin todellisuudessa, hänen keinonsa taistelussaan pahuutta vastaan sallivat ymmärrettävästi

vähintäänkin kovat otteet. Vaiskopfin mukaan Kaukasian kansanrunouden ihmissyönti ja siihen liittyvä uudestisyntyminen ilmenee Stalinin bolševistisessä teosofiassa, jossa äärimmäinen uhrautuvuus, itsensä ylittäminen ja uuden luominen saavuttivat brutaalit mittasuhteet. Vain tämän kautta löytyy parannus, uusi puhdas ihminen ja maailma. Vaiskopfin mukaan esimerkiksi Buharinin pidätys- ja teloitusprosessin dramaturgia noudattaa lähes tismalleen eräitä kaukasialaisia teosofis-sävytteisiä ihmissyönti-kertomuksia. Myös Stalinin teksteissä usein toistuva maanalaisuus-attribuutit (*podzemnyi*) ja taivaaseen liittyvien attribuuttien ja metaforien vähäisyys, jopa vastaisuus, ovat Vaiskopfin mukaan helposti löydetävissä Kaukasian folkloresta, joissa luolat ja kolot ovat keskeisiä paikkoja peikkoineen ja hirviöineen.

Ajoittaisista raflaavista kapaleotsikoista huolimatta Vaiskopfin *Kirjailija-Stalin* tarjoaa eritoten kielestä, kulttuurista ja merkityksistä kiinnostuneille lukijoille loistavan lukelämyksen itänaapurimme poliittiseen historiaan ja mieheen, joka kerran kutsui itseään kirjailijaksi. Tuottamansa tekstin määrän ja sanan voiman näkökulmasta sopiva nimitys sinänsä.

Jussi Lassila

Tšekistien jäljillä

Anne Kuorsalo, Ilmari Susiluoto & Martti Valkonen: *Salaisen poliisin valtakunta. KGB, FSB ja suhteet Suomeen. Kleio. Helsinki: Edita 2003. 301 s.*

Anne Kuorsalon, Ilmari Susiludon ja Martti Valkosen Venäjä-trilogia on saatu ansiokkaaseen päätökseen. Aikaisemmat kaksi

osaa (*Venäjä – jättiläinen tuulijajolla* (1996) ja *Venäjä ja rosvo-kapitalismin haaksirikko* (1999)) ovat saaneet sekä ruusuja että risuja. Enimmäkseen kuitenkin Suomessa tunnutaan arastelevan näin kriittisiä kommentteja Venäjältä. Jostain syystä Venäjän ymmärtämisessä pitäisi painottaa vain julkilausuttuja hyviä ai-

komuksia ja pyrkimystä parempaan. Mitään negatiivista kansalaisia tai ainakaan sijoittajia huolestuttavaa ei saisi tuoda esille. Suومتumisesta on ikään kuin tullut yleismaailmallista, mutta nyt itesesensuurin syynä on myös tarve ylläpitää markkinoiden positiivisia odotuksia. Siitä huolimatta urhea troikka ei suostu siirtymään hyväntahtoisten hymittelijöiden joukkoon. Jo kirjan kansikuvassa vierekkäin komeilevat KGB:n perustajan Feliks Dzeržinskin ja entisen KGB:n agentin, nykyisen Venäjän presidentin Vladimir Putinin hämmästyttävän yhdennäköiset kuvat saattavat herättää monenlaisia tunteita lukijan poliittisista käsityksistä riippuen.

Ilmari Susiluodon KGB:n historia on eräänlainen kirjoittajansa testamentti Neuvostoliiton ajasta. Ensimmäinen vaikutelma artikkelia lukiessani oli *deja vu*. Tuntui siltä, että Susiluoto vain toistelee ennen kirjoittamaansa tosin äärimmäisen upealla tyylillään höystäen tekstiä tapansa mukaan anekdooteilla. Tekstin edistyessä vaikutelma muuttui. Susiluoto on taas kirjoittanut pienen helmen, hyvin persoonallisen kuvauksen KGB:n historiasta ja sen toiminnasta Suomessa. Kirjoittajan valtava tietämys ja oma-kohtaiset kokemukset Neuvostoliitosta ryydittävät mukavasti soljuvaa tekstiä. Ne, jotka ovat lukeneet saman kirjoittajan *Pienen Karjalakirjan*, tietävät, mitä tarkoitan.

Kirjoittaja kuvaa KGB:n soluttautumista Suomeen ja ns. kotiryssäinstitutiota kriittisesti mutta ymmärtävästi. Tarinan sankareiksi nousevat suomalaiset kauppaneuvokset, jotka pelasivat kovilla panoksilla ja vetivät aina kotiinpäin. Myös presidentti Kekkonen esitetään kovilla panoksilla pelaavana isänmaan ystävänä. Pikku-kekkoset taas eivät saa Susiluodolta armoa, kos-

ka eivät hallinneet kovaa peliä. Kun KGB näin oli päästetty Suomen hiekkalaatikoille, ei se sieltä enää hevin lähtenyt. Suomi ikään kuin tottui KGB:hen ja alkoi elää sen kanssa jonkinlaisessa symbioosissa. Susiluoto korostaa suhteen molemminpuolisuutta. Hän tyrmää Inna Rogatchin and Oleg Gordievskin näkemykset suomalaisista tahdottomina ja säälittävänä pelinappuloina, kuvana, jonka KGB itse halusi antaa. Tosiasiassa “kotiryssi-en” oli liioiteltava omalle työnantajalleen suomalaisten myönteisyyttä ja joskus jopa haettava yön selästä näiltä apua epäsuosioon joutumisen pelossa kuten Susiluoto eräästä tapauksesta kertoo. Lopussa Susiluoto tiivistää artikkelinsa virnuilevan vahingoniloisesti ainakin omasta mielestään Suomea pihdeissä pitäneen Viktor Vladimirovin kotitaloon. Hän kuoli köyhänä kuten kunnan kommunistin kuuluukin. Kirja-arvostelussa ei sovi paljastaa sitä, kuinka ja miksi hänelle niin kävi, vaan se täytyy itse lukea Susiluodon vauhdikkaasta artikkelista. Artikkelit tarjoaa hyviä lukuhetkiä niin suومتumisen kokeneille konkareille kuin sitä ihmettelevälle nuoremmalle polvellekin.

Martti Valkosen osuus kirjasta kertoo KGB:n seuraajan FSB:n noususta Kremlin isännäksi. Tätä tekstiä lukiessa tulee todella ikävä Valkosen aikanaan Helsingin Sanomiin kirjoittamia analyttisiä juttuja. Onneksi hän vielä jaksaa käyttää sanan säilää upealla tyylillään ja sujuvalla suomen kielellä. Valkonen aloittaa juttunsa elokuisesta yöstä 1991, jolloin vanhoillisten epäonnistuneen kaappausyrityksen kaaduttua tuhannet moskovalaiset hyökkäsivät pariisilaisten lailla tuhoamaan omaa Bastiljiaan – KGB:n päämajaa Lubjankaa. Valkosen mukaan Venäjän suuri tragedia oli se, että sujuvasanaiset KGB:n

miehet onnistuivat vielä kerran vaikuttamaan propagandan taidoillaan ja kääntämään ihmisten kiukun Feliks Dzeržinskin patsaaseen, joka oli niin tiukasti junnattu maahan kiinni, ettei sitä ihmisvoimin edes saatu kaadettua. Aivan kuten Lubjanka välttyi Bastiljin kohtalolta, myös KGB selvisi pelkällä säikähdyksellä. Se ryhtyi vähitellen palauttamaan otettaan ja rakentamaan itselleen uutta valtakuntaa.

Valkonen kertoo pelistä, jossa ensin KGB:n lemmikki Gorbatsšov alkoi purkaa organisaatiota, jota Jeltsin samalla vaati omaan valvontaansa. Myöhemmin vuorostaan Jeltsin yritti purkaa KGB:tä, josta lähtikin paljon työntekijöitä yksityisiin turvallisuuspalveluihin ja rikollisorganisaatioihin. Entiset KGB:n työntekijät olivat haluttua työvoimaa yksityisissä turvallisuuspalveluissa, joiden avulla he soluttautuivat Venäjän yksityistettyyn liike-elämään. Monet heistä pitivät edelleen yhteyttä vanhaan emo-organisaatioonsa, ja näin oli luotu tehokas kaupalliseen vakoi-luun erikoistunut verkosto. Lopujen lopuksi kävi niin, että vaikka salaisen palvelun työntekijöitä siirtyikin muihin tehtäviin, eivät työpaikat kuitenkaan vähentyneet. FSB otti kuin ottikin salaisen palvelun aseman takaisin.

Uuden Venäjän toiminnan logiikkaa voidaan kuvata salaisen palvelun logiikaksi. Onhan presidenttinä mies, jonka ura ennen presidentiksi tuloa lyhyttä pääministeriyttä lukuunottamatta on luotu Venäjän ja Neuvostoliiton turvallisuuspalveluissa. Pääministeriksi Putin siirtyi FSB:n johtajan pallilta. Tšetšeniän sota, vihakampanjat Baltian maiden “ihmis-oikeusloukkauksia” vastaan ja koko KGB:n ja FSB:n perinteinen yliolkaisuus, kovakouraisuus ja välinpitämättömyys ihmishengistä varjostavat ikävällä tavalla Venäjän viral-

lista kehitystä demokraattiseksi oikeusvaltioksi.

Valkonen osoittaa myös tuntevansa hyvin nykyisen Venäjän poliittisen järjestelmän ja sen sudenkuopat, joihin demokraattinen kehitys tuon tuostakin tipahtaa. Presidenttivaltainen järjestelmä, jonka tärkeimmäksi taustaorganisaatioksi on Jeltsinin kauden presidentin hallinnon tilalle noussut FSB, tukeutuu ulkoparlamentaarisiin voimiin. Kansanedustuslaitos on pelkkää kullissia, eivätkä heikot puolueet kykene asettamaan presidentin vallalle rajoja. Venäjällä on palattu tsaarinen Venäjän ja Neuvostoliiton tielle, ja kansa jopa vaikuttaa olevan tällaisesta kehityksestä tyytyväinen. Ehkä Venäjällä on niin totuttu salaisen palvelun valtakunnan logiikkaan, ettei siellä edes huomata, miten huonosti se lopulta toimii. FSB on epäonnistunut kaikissa tärkeimmissä tehtävissään kuten korruption ja taloudellisen rikollisuuden kitkemisessä. Jatkuvat pommiattentaatit ovat myös seurausta FSB:n toiminnasta ja tšetšeenien julmasta kohtelusta.

Suomettuneita suomalaisia Valkonen käsittelee kovin ottein. Hän kertoo KGB:n lähentelyyrityksistä, jotka hän Moskovan kirjeenvaihtajana torjui ottamalla aina puheeksi Karjalan. Ei ihme, ettei Tehtaankadulla pidetty yhteistyökyvyttömästä suomalais-toimittajasta. Olihan niitä yhteistyökykyisiä pilvin pimein. Valkonen jopa nimeää eräitä ja pohdii KGB:n arkistojen aukeamisen mahdollista vaikutusta. Rusin veljesten tapaus vaikuttaa surkukupaisalta, kun tietää, mitä KGB:n arkistojen kätköissä mahtakaan uinua. Ainakin Venäjän nykyinen kehitys antaa monille aihetta huokaista helpotuksesta. Arkistoja tuskin aukaistaan ennen kuin siellä esiintyvät yhteistoimintamiehet ja -naiset ovat rauhassa menneet manan majoille,

mutta kiristää näillä tiedoilla Valkosen mukaan tarvittaessa edelleen voidaan. Totuus tuskin koskaan paljastuu senkään vuoksi, että KGB:n arkistojen tiedot ovat usein liioiteltuja ja vääristeltyjä.

Anne Kuorsalon osuus "Peitely ja epäluulo maantapana" on muita kirjan artikkeleita lyhyempi. Kuorsalo on erikoistunut talouteen, ja aiemmissa trilogian osissa hän kuvaakin varsin taitavasti Venäjän yksityistämistä. Hodorkovskin ja muiden oligarkkien taustoista ja toimintatavoista kiinnostuneiden kannattaakin lukea Kuorsalon osuudet trilogian aiemmista osista. Juttuja on syytetty mustamaalaamisesta, mutta koko vuosisadan "puhalus" tapahtui avoimesti ja on ollut venäjää taitavan suomalaistoimittajan dokumentoitavissa Venäjän omasta lehdistöstä. Ei siis tarvitse ihmetellä, että oligarkkeja Venäjällä vihataan. Sitäkään ei tarvitse ihmetellä, että Putin onnistuu ratsastamaan kansansuosioon näiden talousrikosten valikoivan "paljastamisen" sekä kovaotteisen tšetšeenien kurittamisen avulla. Sen ymmärtääkseen pitää tajuta salaisen poliisin valtakunnan outoa logiikkaa.

Kuorsalon artikkelin ensimmäisen alaotsikon mukaan valvottu kaaos luo mielivaltaa. Turvatomuuden tunnetta ja epäluuloisuutta lietsotaan pelolla. Nyt pelotellaan tšetšeenillä, kansainvälisellä terrorismilla ja kommunismin paluulla. Perinteinen usko ulkomaalaisten salaliittoihin Venäjää vastaan peitti sen, että muutamat henkilöt ja yritykset onnistuivat jakamaan Venäjän kansallisvarallisuuden keskenään kansan jäädessä nuolemaan näppejään. Vaan eivätpä ulkomaalaiset päässeet osingoille! FSB:n tyyliin kuuluu myös, ettei suuria pääomavuotoja ulkomaille tutkita, mutta sen sijaan saatetaan kätkeä joku yksittäinen tutkija, joka on saanut mitättömiä

palkkioita ulkomailta. Berezovskin, Gusinskin ja Hodorkovskin kohtelu on ollut valikoivaa mieltävaltaa parhaimmillaan. Kurittaessaan heitä Putin on samalla lyötänyt yhteen muiden oligarkkien kanssa. Kansallisvarallisuuden siirtäminen ulkomaille esimerkiksi ostamalla englantilainen jalkapallojoukkue on Putinille vaarattomampaa kuin investoiminen Venäjän teollisuuteen. "Pahat" oligarkit ovat pyrkineet vaikuttamaan poliittisen vallan käyttöön Kremlissä vastustavalla tavalla. "Hyvät" sen sijaan tottelevat presidenttiä.

Pahinta mielivalta on ollut Tšetšeniassa harjoitettuna valtioterrorina. Epävirallisten lukujen mukaan pari tuhatta asevelvollista kiusataan vuosittain kuoliaaksi Venäjän armeijassa, mutta Tšetšeniassa on siviiliväestöstäkin tehty lainsuojatonta. Monien mielestä kaikki siellä olleet ovat syyllistyneet laittomuuksiin, eikä sen vuoksi asiaa kannata sen enempää penkoa.

Disinformaatiosta Kuorsalo esittää monia valaisevia esimerkkejä. Disinformaatio on vääriä tietoa, jota usein sirotellaan oikean tiedon sekaan. Tässä taidossa KGB:llä on pitkät perinteet. Suomalaisille ei tarvitse kuin viitata talvisotaan disinformaation toiminnan valaisemiseksi. Onko kukaan koskaan nähnyt valkosukkahousuisia balttilaisia nais-tarkka-ampujia Tšetšeniassa tai yhtään tšetšeeniä Afganistanissa? Silti tarina jää elämään ihmisten mielissä. Kuten Göbbels asian ilmaisi: "Valheesta tulee totuus, kun sitä toistetaan riittävän monta kertaa." Toistamista ei aina edes tarvita. Riittävän arvovaltaisesta lähteestä lipsautetulla pienelläkin valheella saattaa olla mahtavia jälkiä. Toimittajilla ja uutistoimistoilla ei ole nykyisessä uutistulvassa aikaa tarkistaa kaikkea tietoa.

Neuvostotieteen saavutukset ovat myös kummallinen venäläisten mielissä elävä myytti. Jos neuvostotieteen saavutukset olisi käytetty kansan parhaaksi eikä haudattu arkistoihin sotateollisuuden mahdollista käyttöä varten, olisi elintaso Neuvostoliitossa olennaisesti parantunut. Suuri osa tieteen saavutuksista perustui KGB:n ulkomaanpalvelun vakoilun tuloksena saatuun länsimaiseen tietoon, jota maan parhaat aivot sitten kiireellä sovelsivat omiin oloihin. Kirjan kirjoittajat vihjaavat, että samanlainen mentaliteetti on yhä jäljellä. FSB:n ulkomaanpalvelu on yhä enemmän keskittynyt teolliseen ja kaupalliseen vakoiluun, ja venäläisissä yrityksissä on siihen

erikoistunutta henkilökuntaa. Vakoilua ruokkii edelleenkin elintaso- ja teknologinen kuilu Venäjän ja lännen välillä.

Kirjan kirjoittajien yhtenä tarkoituksena onkin varoittaa ns. hyväntahtoisia hölmöjä. Sen vuoksi heidän sanomansa helposti myös ymmärretään väärin. Kirjoittajat eivät tarkoita sanoa, että venäläiset olisivat luonteeltaan pahoja ja epäluotettavia, vaan että salaisen poliisin logiikan yhä hallitsemassa valtakunnassa on muistettava myös pitää varansa. Kuorsalon mukaan Gogol on edelleen hyvä opas Venäjän monisyyseen todellisuuteen. "Kaikki on muuta kuin miltä näyttää".

Soili Nystén-Haarala

Puolasta asiantuntemuksella

Peter Johnsson & Yrjö Lautela: *Puola – vanhaa ja uutta Eurooppaa*. Helsinki: Edita, 2004. 288 s.

Suomalaiset toimittajat ja kirjailijat ovat tarttuneet kynään Puolan tiimoilta harvakseltaan, mutta säännöllisin väliajoin. Ilmari Kianto kävi ihmettelemässä Varsovan, Krakovan ja Lembergin menoa vuonna 1926, jolloin suurimman vaikutuksen häneen tekivät lähinnä juutalaiskorttelien lemu ja diplomaattipiirin sikarinsavu (*Poika maailman kylillä*, 1946). Stalinismin loppuvuosien tunnelmia kävi puolestaan haistelemassa Karl von Schoultz, joka osallistui maailman nuorison festivaaleille Varsovassa (*Vaihteeksi Varsovassa*, 1956). Jaakko Okker ja Juha Tanttukäivät vuosikymmen myöhemmin tutustumassa stalinismista vapautuneeseen Gomulkan Puolaan (*Puola on toista maata*, 1965). Erkka Lehtolan hieno *Revitty lippu* (1985) puolestaan maalaa kuvan

puolalaisuudesta 1980-luvun vaikeiden vuosien näkökulmasta. Sittemmin Puolasta on kirjoittanut Martti Puukko reportaaseissaan *Unelman pitkä varjo* (1995) ja *Puolalainen vuorokausi* (1997).

Peter Johnssonin ja Yrjö Lautelan kirja *Puola – vanhaa ja uutta Eurooppaa* käsittelee Puolaa uudessa historiallisessa käännekohtassa, jonka muodostaa Puolan EU-jäsenyys 1.5.2004 alkaen. Puolassa muutos nähdään useimmiten maan paluuna läntiseen kontekstiin, johon puolalaiset ovat kansandemokratiavaihetta lukuun ottamatta mielestään aina kuuluneet. Suomessa Puola on läheisyydestään huolimatta edelleen kovin tuntematon maa, jonka nousua "pienestä sosialistimaasta" keskisarjan eurooppalaiseksi peluriksi katsellaan joskus hämmentyneinä.

Yrjö Lautela on seurannut Puolan asioita pitkään toimiesaan Yleisradion kirjeenvaihtajana. Kirjan toinen kirjoittaja on

ruotsalainen Peter Johnsson, joka on asunut Puolassa 1980-luvun alusta lähtien. Hän vastaa suurimmasta osasta kirjan tekstejä.

Kirjassa käydään läpi Puolan historia 900-luvulta nykypäivään. Sen lisäksi luodaan lyhyet katsaukset Suomen ja Puolan suhteiden historiaan, puolalaisten ja juutalaisten monimutkaisiin suhteisiin sekä puolalaisen paavin Johannes Paavali II:n henkilöön ja merkitykseen puolalaisessa kulttuurissa. Journalistisempaa otetta edustavat lyhyet artikkelit, joissa hahmotellaan Puolan politiikan ja kulttuurin erityisyyksiä uuden keskiluokan synnystä kirkon asemaan, naisten rooliin yhteiskunnassa ja romantiikan ajan kulttuurimallien elinvoimaan.

Johnsson ja Lautela lukeutuvat niihin, jotka korostavat 1980-luvun Solidaarisuus-liikkeen merkitystä koko sosialistisen blokin romahduksessa. He – samoin kuin brittiläinen historioitsija Norman Davies, joka on vastikään kirjoittanut kirjan 60 vuotta sitten puhjennesta Varsovan kansannoususta (*Rising '44*) – näkevät puolalaisen paavin valinnan, Solidaarisuuden synnyn ja maanalaisen oppositiotoiminnan saattaneen alkuun sen historiallisen prosessin, jonka seurauksena Berliinin muuri murtui ja Neuvostoliitto romahti.

Kirjassa tuodaan mielenkiintoisella tavalla suomalaisen lukijan ulottuville puolalaisten historioitsijoiden tuoreita tulkintoja Puolan historiasta. Johnsson ja Lautela siteeraavat mm. Jerzy Kłoczowskia, jonka mukaan Puolan ja Liettuan kansainyhteisö 1300–1700-luvulla oli Habsburgien veroinen monikulttuurinen sulatusuuni ja tärkeä keskieurooppalaisen identiteetin kulmakivi.

Juutalaisuutta käsittelevässä luvussa kuvataan myrskyä, jonka pari vuotta sitten nostatti Jan Tomasz Grossin kirja *Sąsiedzi*